

UDK 808.66–56

Stručni članak

Prihvaćeno za tisak 20. 10. 1998.

Augustina Guleska Hajdić
Filozofski fakultet, Zadar

Glagolski prilog u ulozi predikata drugog stupnja u suvremenome makedonskom jeziku

Autorica članka osvrće se na pitanje **glagolskog priloga u ulozi predikata drugog stupnja** u suvremenom makedonskom jeziku. Konstatira da se terminom **predikat drugog stupnja** ističe, s jedne strane, **predikativnost** glagolskog priloga, a s druge:

- a) da ta predikativnost **nije ekvivalentna** predikativnosti finitnih glagola;
- b) da je glagolski prilog **lišen** morfoloških sredstava za izražavanje glagolskog vremena i lica;
- c) da glagolski prilog uvijek ostaje **predikat drugog stupnja** koji zadržava svoju gramatičku zavisnost.

Te konstatacije autorica potkrepljuje analizom primjera iz suvremene makedonske književnosti (roman, pripovijetka, poezija, drama) i zaključuje da se glagolski prilog može pojaviti i u ulozi predikata drugog stupnja pri čemu se lako može zamijeniti ličnim glagolskim oblikom. Također, u toj se ulozi glagolski prilog približava **nezavisno-složenoj rečenici** (obično **sastavnoj**, izuzetno **suprotnoj**). Transformacija proste rečenice s glagolskim prilogom (u ulozi predikata drugog stupnja) u nezavisno-složenu rečenicu moguća je ako su i **glagolski prilog** i **glagol-predikat** istoga vida, a glagolski je prilog u poziciji iza glagol-predikata. Glagolski prilog može imati i **determinativno** značenje ako **realno** izražava svoje vidsko (nesvršeno) značenje (t. 8).

1. Terminom **predikat drugog stupnja** ističe se, s jedne strane, **predikativnost** glagolskog priloga, a s druge:

- a) da ta predikativnost **nije ekvivalentna** predikativnosti finitnih glagola;
- b) da je glagolski prilog **lišen** morfoloških sredstava za izražavanje glagolskog vremena i glagolskog lica;
- c) da glagolski prilog uvijek ostaje **predikat drugog stupnja** koji čuva svoju gramatičku zavisnost.

2. U ulozi predikata drugog stupnja glagolski prilog označava radnju koja se odvija **usporedno, neovisno** o glavnoj radnji te je takoreći ekvivalentna njoj. Zato se i lako može zamijeniti ličnim glagolskim oblikom.

Npr.:

1. **JAKOV:** [...] gi redam mustrite štofovi i site onie burgii vo katalogot, **preslušuvajći se** (→**i se preslušavam**) kako seto ona vnatre e sovršeno kvalitetno i moderno. **AT 310**

3. Rečenica s glagolskim prilogom u ulozi predikata drugog stupnja po smislu se približava **nezavisno-složenoj** (obično **sastavnoj, s** veznikom ili **bez** nje-ga, a u izuzetnim slučajevima — **suprotnoj** — vidi t. 7) **rečenicí**.

Npr.:

1. [...] po cel den čekaat voda od češmata **nadevajći se** (→**i/i pritoa se nadevaat**) deka e ista kako planinskata. **GT 36**
2. Guckov propoveda vo svojata literatura emancipacija na ženata, **napadajći go** (→**i/i pritoa go napada**) crkovniot brak. **JS 8**
3. **JAKOV:** [...] Deset godini odev obdznruvajći se (→**i/i pritoa se obdznruvav**) da ne mi e na peticite nekoj od vas. **AT 365**
4. [...] se čudi deteto i dolgo se zagleduva, **sakajći** (→**i/i pritoa saka**) da ja sfati sekoja podrobnost. **KB 21**
5. prašuva tatko mi **kršejći go** (→**i/i pritoa go krši**) vo zalaci lebot. **DL 8**
6. [...] toj gi braneš svoite ideali [...], **izjavuvajći** (→**i/i pritoa izjavuvaše**) deka toj ne se kae za opredelbata izbrana vo mladosta. **KB 102**
7. [...] se diplat tie šumni žita **peejći** (→**i/i pritoa peat**): plivaj, plivaj, plivaj, ej. **KB1 108**
8. Svojot interes go nasočuva kon Hegel, **otfrlajći gi** (→**i/i pritoa gi otfrla**) idealističkite idei. **KŽ 2**
9. [...] pesokta odzvonuvaše **padajći** (→**i/i pritoa padaše**) v reka. **PB 313**
10. [...] isčepkuva ušte edna četvrtina od vrednosta, **ubeduvajći gi** (→**i/i pritoa gi ubeduva**) svoite prijateli deka ja dava stokata »pod zijan«. **PS 308**
11. **STEVO:** [...] se smeam **plačejći** (→**i/i pritoa plačam**). **SG 30**

4. Veznik **i/i pritoa** ukazuje na **istodobnost** u vršenju radnjā iskazanih glagolskim prilogom i glagolom predikatom. Glagoli su **nesvršenoga vida**.

4.1. Istodobnost u vršenju obiju radnjā iskazuje se i tako što se **nakon** glagolskog priloga javlja prilog **pritoa** ili **istovremeno**.

Npr.:

1. **STEVO:** [...] se smeam **plačejći** pritoa.
ili

1. STEVO: [...] se smeam **plačejći** istovremeno.

5. Nezavisno-složena rečenica dobivena transformacijom proste rečenice s glagolskim prilogom u ulozi predikata drugog stupnja može se uvesti s veznikom **i/i pritoa** i tada kada se glagolski prilog tvori od **nesvršenoga** glagola, koji je, pak, izveden od **svršenog**, a glagol-predikat je **svršenoga** vida.

Npr.:

1. [...] **skokna proviknuvajći se** (→**i/i pritoa se provikna**). GT 7
2. me jade jandzata Zevs da ne nè napušti, **otfrlajći gi** (→**i/i pritoa gi otfrli**) Zemjinite dve polutopki kako tegovi. DB 35
3. [...] Karovski **pribegnal** kon nova postapka, **onarodnuvajći go** (→**i/i pritoa ga onarodnil**) belokosiot starec Naum Ohridski. KŽ1 19
4. Verniot sluga Lup, [...] **napravi** mnogu čuda **lekuvajći gi** (→**i/i pritoa gi izleči**) site bolesti. PS 307

6. U t. 2. i 3. (primjeri na str. 1. i 2.) vršenje radnjā glagolskog priloga i glagola-predikata je istodobno, dok u t. 5. (primjeri na str. 3.) radnja glagolskog priloga **prethodi** radnji glagola-predikata. Međutim, u oba slučaja moguća je parafraza glagolskopriložne konstrukcije s nezavisno-složenom rečenicom (**sastavnom**, s veznikom **i/i pritoa**), jer je u oba slučaja ispunjen **isti** uvjet za takvu parafrazu. Naime, u oba slučaja glagolski prilog:

- a) je **istoga** vida kao i glagol-predikat (u t. 2. i 3. glagolski prilog i glagol-predikat su **nesvršenoga** vida, a u t. 5. — **svršenoga** vida;
- b) nalazi se u poziciji **iza** glagola-predikata.

7. Kada se glagolskopriložna konstrukcija parafrazira s nezavisno-složenom rečenicom, »običen e kopulativniot odnos« (K. Koneski 1989: 104, t. 6). Samo u izuzetnim slučajevima, glagolskopriložna se konstrukcija može parafrazirati sa **suprotnom** nezavisno-složenom rečenicom, s veznikom **a/no** (vidi t. 3).

Npr.:

1. [...] i će grize i će bode i će davi revejći (**a/no** će reve) samo so krvta. JS 58

8. Kada glagolski prilog nije korelativan glagolu svršenoga vida, već realno izražava svoje vidsko značenje, on ima **determinativno** značenje, označavajući stanje ili okolnosti što odlikuje subjekt u trenutku realizacije predikatske radnje (K. Koneski 1989: 105, t. 8). U tom je slučaju glagol-predikat **svršenoga** vida, a glagolski se prilog u parafrazi uvodi izrazom **pri toa**, kojemu prethodi interpunkcijski znak »;«.

Npr.:

1. [...] Pelagija **zastana**, sè ušte **gledajći go** vo oči → [...] Pelagija zastana; **pri toa** sè ušte **go gledaše** vo oči. **GT 37**
2. Pogolemkite **ja prifatija** borbata **pravejći** topki zad prvata višinka → Pogolemkite ja prifatija borbata; **pri toa pravea** topki zad prvata višinka. **GT 89**
3. Od golata zemlja moite noze **prknaa** nekoliko erebici **ostavajći** zad sebe skominjav cvrkot → [...] pred moite noze prknaa nekolku erebici: **pri toa ostavaa** zad sebe skominjav cvrkot. **JS 77**
4. Samoil gi napolni dvete čaški rakija i otpi **stoejći** → Samoil gi napolni dvete čaški rakija i otpi; **pri toa stoeše**. **SD 136**
5. [...] devojkite **se rastopija** kako utrinska kapka **izgovoruvajći go** tvoeto ime → [...] devojkite se rastopija kako utrinska kapka; **pri toa go izgovorua** tvoeto ime. **ČŽ 102**

8.1. U ovakvoj uporabi glagolski prilog dolazi u poziciju **ispred** glagola–predikata.

Npr.:

1. **Ne čekajći** nikoj ništo da mu vrati, **ja fatil** vratata → ja fatil vratata; **pri toa ne čekal** nikoj ništo da mu vrati. **GT 170**
2. **Ne sfaćajći** deka popusto kreva glas, **se rešil** da pojde vo Stambol → se rešil da pojde vo Stambol; **pri toa ne sfaćal** deka popusto kreva glas. **JS 10**
3. A i Arna Rozleska, **slušajći ja** našata molitva, **počna** da mu se moli na dobriot bog → A i Arna Rorleska počna da mu se moli na dobriot bog; **pri toa ja slušaše** našata molitva. **ČŽ 141**

8.2. Glagolski prilog ima **determinativno** značenje i tada kada je i glagolski prilog i glagol–predikat **nesvršenoga** vida, a glagolskopriložna se konstrukcija nalazi **ispred** glagola–predikata. U parafrazi, **nakon** glagolskopriložne konstrukcije slijedi izraz **i vo takva sostojba**.

Npr.:

1. [...] mažite i ženite, **stoejći** na otvorenite vrati na vagonite, **i se čudea** na beskrajnata ramnina → mažite i ženite stoeja na otvorenite vrati na vagonite **i vo takva sostojba** i se čudea beskrajnata ramnina. **GT 20**
2. **Zboruvajći i štipkajći** leb od torbite, **se vrtea** de napred de nazad → zboruvaa i štipkaa leb od torbite, **i vo takva sostojba** se vrtea de napred de nazad. **GT 201**
3. Samo pticite **maftajći** so kriljata **gi ladat** blaženite duši → samo pticite maftaat so kriljata **i vo takva sostojba** gi ladat blaženite duši. **ĐB 68**

9. Na kraju, da zaključimo:

- a) glagolski se prilog u suvremenome makedonskom jeziku javlja u ulozi **predikata drugog stupnja** (t. 1);
- b) u takvoj se ulozi on može lako zamijeniti **ličnim glagolskim oblikom** (t. 2);
- c) po smislu, glagolski se prilog u ulozi predikata drugog stupnja približava **nezavisno–složenoj** (obično **sastavnoj**, izuzetno **suprotnoj**) **rečenici** (t. 3);
- d) parafraza glagolskopriložne konstrukcije s nezavisno–složenom rečenicom je moguća ako su ispunjeni ovi uvjeti:
 1. glagolski prilog i glagol–predikat **istoga** su vida (tj. oba su **nesvršenoga**, t. 2 i 3., odnosno oba su **svršenoga** vida, t. 5);
 2. glagolski se prilog nalazi u poziciji **iza** glagola–predikata (t. 6).
- e) glagolski prilog ima **determinativno** značenje ako nije korelativan glagolu **svršenoga** vida, već **realno** izražava svoje vidsko (nesvršeno) značenje (t. 8).

Književni izvori

1. **AT** Arsovski Tome, **Paradoksot na Diogen**, Skopje 1988.
2. **GT** Georgievski Taško, **Ramna zemja; Kuća pod kaleto**, Skopje 1984.
3. **DL** Dirjan Ljiljana, **Pelin pole**, Skopje 1989.
4. **ĐB** Đuzel Bogomil, **Prazen prostor**, Prilep 1982.
5. **JS** Janevski Slavko, **Tvrdoглаvi**, Skopje 1987.
6. **KB** Koneski Blaže, **Lozje**, Skopje 1981.
7. **KB1** Koneski Blaže, **Poezija**, Skopje 1981.
8. **KŽ** **Kulturen život**, 5–6/1989.
9. **KŽ1** **Kulturen život**, 5–6/1999.
10. **PB** Pavlovski Božin, **Miladin od Kina**, Skopje 1985.
11. **PS** Popov Stale, **Krpen život**, Skopje 1987.
12. **SG** Stefanovski Goran, **Odrani drami**, Skopje 1987.
13. **SD** Solev Dimitar, **Crno ogledalo**, Skopje 1985.
14. **ČŽ** Čingo Živko, **Paskvelija**, Skopje 1968.

Literatura

1. Koneski, Kiril **Od sintaksata na glagolskiot prilog vo makedonskiot prilog**, GZb na Filološkiot fakultet vo Skopje, 1989 (15), str. 99–116.

Глаголскиот прилог во улога на второстепен предикат во современиот македонски јазик

Авторката на статијата се осврнува на прашањето за глаголскиот прилог во улога на второстепен предикат во современиот македонски јазик. Констатира дека со терминот второстепен предикат се истакнува, од една страна, предикативноста на глаголскиот прилог, а од друга дека таа предикативност не е еквивалентна на предикативноста на финитните глаголи; дека глаголскиот прилог е лишен од морфолошките средства за изразување глаголске време и глаголско лице и дека глаголскиот прилог секогаш останува второстепен предикат кој ја задржува својата граматичка зависност.

Тие констатации авторката ги поткрепува со анализа на примери од современата македонска книжевност (роман, расказ, поезија, драма) и заклучава дека глаголскиот прилог може да се јави и во улога на второстепен предикат при што лесно може да се замени со лична глаголска форма. Исто така, во таа улога, глаголскиот прилог и се приближува на независно-сложената реченица (обично составна, исклучително спротивна). Трансформацијата на простата реченица со глаголски прилог (во улога на второстепен предикат) во независно-сложена реченица е можна ако и глаголскиот прилог и глаголот-предикат се од ист вид, а глаголскиот прилог е во позиција по глаголот-предикат. Глаголскиот прилог може да има и детерминативно значење ако реално го изразува своето видско (несвршено) значење.

Кljučне riječi: *glagolski prilog, makedonski jezik*

Клучни зборови: *глаголскиот прилог, македонски јазик*